



การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 7
The 7th STOU National Research Conference

ผลการดำเนินงานโครงการอบรมเพื่อเพิ่มผลผลิตการผลิตของเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบ
จากภัยแล้งและราคาสินค้าเกษตร อำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน
Performance of the Training Programs to Productivity of Farmer Affected by Drought
and Agricultural Prices Project in Wiang Nong Long District, Lamphun Province

ณัฐนิชา แปงบุญเลิศ (Natnicha Pangboonlerd) ¹ บำเพ็ญ เขียวหวาน (Bumpen Keowarn) ²
พลสรานู สราญรมย์ (Phonsaran Saranrom) ³

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) สภาพพื้นฐานบุคคล สภาพเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร 2) ความรู้และการรับรู้ข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตรของเกษตรกร 3) ผลการดำเนินงาน ทักษะและการนำไปปฏิบัติของเกษตรกรผู้ผ่านการอบรม 4) ความเหมาะสมและความต้องการความรู้ของเกษตรกรในการอบรมการเพิ่มผลผลิตการผลิต 5) ปัญหาและข้อเสนอแนะในการอบรมเพื่อเพิ่มผลผลิตการผลิต ประชากรที่ศึกษาคือเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการอบรมเพื่อเพิ่มผลผลิตการผลิตของเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบจากภัยแล้ง ปี 2558/59 และจากปัญหาราคาสินค้าเกษตร จำนวน 250 ราย ทำการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย 225 ราย ใช้แบบสัมภาษณ์ในการเก็บข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้สถิติ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าสูงสุด ค่าต่ำสุด ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์การความแตกต่างของความรู้ก่อนและหลังการอบรม โดยใช้สถิติ t-test ผลการวิจัยพบว่า 1) เกษตรกรผู้เข้าร่วมการอบรมส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุเฉลี่ย 52.26 ปี การศึกษาระดับประถมศึกษา สมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 3.61 คน รายได้ของครัวเรือนเฉลี่ยรวม 7,808.89 บาทต่อเดือน รายจ่ายของครัวเรือนเฉลี่ยรวม 7,012.44 บาทต่อเดือน พื้นที่การเกษตรเฉลี่ย 4.08 ไร่ แรงงานในครัวเรือนเฉลี่ย 1.81 คน อาศัยแหล่งเงินทุนจากสถาบันการเงิน มีการเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆ และส่วนใหญ่มีการดำรงตำแหน่งทางสังคม 2) ระดับความรู้ของเกษตรกรพบว่ามีความรู้ในระดับมากที่สุด ในเรื่องการขับเคลื่อนงานตามแนวทางประชารัฐและการใช้สารเร่ง พด.1 ในการทำปุ๋ยหมัก ส่วนการกำหนดราคาสินค้าเกษตรที่ขึ้นอยู่กับคุณภาพผลผลิตและการขยายพันธุ์ลำไยโดยวิธีการเสียบยอด เกษตรกรมีความรู้ในระดับมาก และมีการรับรู้ด้านการเกษตรของเกษตรกรโดยภาพรวมเฉลี่ยระดับน้อย 3) มีการถ่ายทอดความรู้จากหน่วยงานที่ร่วมบูรณาการ ทำให้หลังจากการอบรมเกษตรกรมีความรู้เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เนื้อหาแต่ละวิชามีประโยชน์ในระดับมากที่สุด ความรู้ที่เกษตรกรได้รับสามารถนำไปปฏิบัติได้ในภาพรวมเฉลี่ยระดับปานกลาง มีทัศนคติที่ดีต่อการอบรม โดยภาพรวมเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ทำให้มีการนำความรู้ไปปฏิบัติจริงในภาพรวมเฉลี่ยระดับมาก 4) เกษตรกรให้ความเห็นเกี่ยวกับการอบรมมีความเหมาะสมมากที่สุด และเกษตรกรมีความต้องการความรู้เพิ่มเติมด้านอื่นๆ โดยภาพรวมเฉลี่ยในระดับปานกลาง 5) เกษตรกรผู้เข้าร่วมอบรมมีปัญหา โดยภาพรวมเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้เกษตรกรให้ข้อเสนอแนะ คือ ด้านสถานที่ ควรมีการระบายอากาศ และควรมีมุมพักผ่อน ด้านวิทยากร วิทยากรควรจะมีเอกสารแจกจ่ายให้แก่เกษตรกร ด้านอาหารและเครื่องดื่ม ควรมีการปรับปรุง

คำสำคัญ ผลสัมฤทธิ์ การอบรม การเพิ่มผลผลิตการผลิต

¹ นักศึกษาหลักสูตรเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช natnichapang@gmail.com

² รองศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช bumpen.keo@stou.ac.th

³ รองศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช tukstou@hotmail.com



การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 7
The 7th STOU National Research Conference

Abstract

This research aimed to study 1) the personal information, economic and social conditions of farmers, 2) the agricultural knowledge and perception of farmers, 3) the performance, attitude and practicality of the trained farmer 4) the appropriateness and knowledge needs of farmers in productivity improvement training, 5) problem and suggestions for productivity improvement training. The population was 250 farmers participated in the training programs for productivity improvement of drought-affected farmers year 2015/2016 and agricultural commodity prices. Questionnaire was used a tool to collect data from 225 samples using Simple Random Sampling. The descriptive statistics were frequency, percentage, mean, maximum, minimum, standard deviation and then analyzed the difference between pre-training and post-training knowledge by using t-test. The findings were as follows: 1) most of the farmers who attended the training were female with average age of 52.26 years, completed primary school, average household members 3.61 persons, average household income was 7,808.89 baht per month while average household expenditure was 7,012.44 baht per month. The sample had average 4.08 rai of land tenure with average household labor 1.81 persons and their source of investment funds was from financial institutions. Most of them had joined many groups and hold a social position. 2) About the knowledge level of farmers, the research found that their level of knowledge was at highest level in subject to driving under the civil state and the catalyst subaltern 1 in composting. The pricing of agricultural products based on quality and the longan breeding by way of plugging the amount farmers also have the least level of knowledge while the overall of agricultural recognition of farmers topic was at low level. 3) There was knowledge transferred from the integrated agencies which were greatest benefit, the overall of knowledge that farmers had learned could be implemented at moderate level and the overall attitude towards training topic was at highest level causes the knowledge of farmers increased after training significantly therefore the practicality was at high level. 4) Farmers considered that the training was highly appropriate and their overall needs of knowledge on other aspects was at moderate level. 5) Farmers participated in the training had overall problems at moderate level. However farmers suggested that the training place should be well-ventilated and there should be a relaxing area while the guest speakers should distribute documents to farmers and the food and drinks should be improved.

Keywords: Achievement, Training, Increasing productivity



การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 7 The 7th STOU National Research Conference

บทนำ

โครงการอบรมเพื่อเพิ่มผลิตภาพการผลิตของเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบจากภัยแล้ง ปี 2558/59 และจากปัญหาราคาสินค้าเกษตร เป็นโครงการบูรณาการตามมาตรการช่วยเหลือเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบจากภัยแล้ง โดยเป็นการดำเนินการในรูปแบบของการถ่ายทอดความรู้ด้านต่างๆ รวมทั้งเทคโนโลยีที่เหมาะสมในแต่ละพื้นที่ ประกอบไปด้วย 2 ประเด็นดังนี้ 1) การพัฒนาการผลิต โดยถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรที่เหมาะสม แก่เกษตรกรในพื้นที่ จากหลากหลายหน่วยงาน เพื่อเป็นแนวทางการเพิ่มคุณภาพการผลิตทางการเกษตรตลอดกระบวนการ ตั้งแต่ต้นน้ำ ได้แก่ พืช ประมง ปศุสัตว์ ดิน ชลประทาน เป็นต้น กลางน้ำ ได้แก่ การทำบัญชี การแปรรูปสินค้าเกษตร การรวมกลุ่มในรูปแบบสหกรณ์ เป็นต้น ส่วนปลายน้ำ ได้แก่ ทิศทาง การตลาดสินค้าเกษตรและการพัฒนาการตลาด 2) การพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยสร้างการรับรู้และความเข้าใจในแนวทางการขับเคลื่อนประเทศ พร้อมสอดแทรกกระตุ้นจิตสำนึกให้ซื่อสัตย์ต่อตนเอง และส่วนรวม อันจะนำไปสู่การปฏิบัติในอาชีพ และการดำเนินชีวิตของตนเองอย่างซื่อสัตย์สุจริต และจะนำไปสู่ความสามัคคี ประองดอง ของคนในชาติ รวมทั้งการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งจะทำให้เกษตรกรได้รับความรู้เพิ่มเติม สามารถนำไปปรับใช้ในการประกอบอาชีพและประกอบอาชีพเสริม ในช่วงที่ประสบปัญหาภัยแล้ง ซึ่งจะเป็นแนวทางหนึ่งในการสร้างรายได้เสริมให้แก่เกษตรกรในช่วงดังกล่าวได้ เนื่องจากเป็นนโยบายเร่งด่วน และการบูรณาการร่วมกันของทุกหน่วยงาน ได้แก่ สำนักงานอำเภอเวียงหนองล่องและสำนักงานพัฒนาชุมชนซึ่งเป็นตัวแทนกระทรวงมหาดไทย, สำนักงานสาธารณสุขซึ่งเป็นตัวแทนกระทรวงสาธารณสุข, สำนักงานพาณิชย์จังหวัดลำพูนซึ่งเป็นตัวแทนกระทรวงพาณิชย์ และหน่วยงานในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ อันได้แก่ สำนักงานชลประทานลำพูนสำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตร เขตที่ 1 เชียงใหม่ สำนักงานสหกรณ์จังหวัดลำพูน สำนักงานประมงอำเภอป่าซาง ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพการเกษตรจังหวัดลำพูน(เกษตรที่สูง) สำนักงานพัฒนาที่ดินลำพูน สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดลำพูน ปศุสัตว์อำเภอเวียงหนองล่อง สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรจังหวัดลำพูน สำนักงานตรวจบัญชีสหกรณ์โดยครูบัญชีอาสา วิทยากรเกษตรกรซึ่งเป็นปราชญ์เกษตรกรและผู้ที่มีความชำนาญเฉพาะทางในสายอาชีพ โดยใช้พื้นที่ ศูนย์เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.) แต่ละพื้นที่ เป็นสถานที่หลักในการอบรมให้แก่เกษตรกร และมีงบประมาณสนับสนุนการดำเนินงานเป็นจำนวนมาก เพื่อเป็นการบรรเทาปัญหาความเดือดร้อนของเกษตรกรที่ไม่สามารถประกอบอาชีพการเกษตรได้ในช่วงที่ประสบภาวะภัยแล้ง

สำนักงานเกษตรอำเภอเวียงหนองล่องเป็นหนึ่งในพื้นที่ดำเนินการของรัฐบาล ผู้วิจัยซึ่งปฏิบัติงานในพื้นที่จึงสนใจที่จะศึกษาเพื่อให้ทราบถึงผลสัมฤทธิ์ของโครงการว่าเกิดประโยชน์ต่อเกษตรกรมากน้อยเพียงใด และให้ทราบถึงปัญหาต่างๆ ในการดำเนินงาน เพื่อนำมาแก้ไขและปรับใช้กับการดำเนินงานอื่นๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพพื้นฐานบุคคล สภาพเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร
2. เพื่อศึกษาความรู้และการรับรู้ข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตรของเกษตรกร
3. เพื่อศึกษาผลการดำเนินงาน ทักษะคิดและการนำไปปฏิบัติของเกษตรกรผู้ผ่านการอบรมโครงการอบรมเพื่อเพิ่มผลิตภาพการผลิตของเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบจากภัยแล้ง ปี 2558/59 และจากปัญหาราคาสินค้าเกษตร
4. เพื่อศึกษาความเหมาะสมและความต้องการความรู้เพิ่มเติมของเกษตรกรในการอบรมการเพิ่มผลิตภาพการผลิต
5. เพื่อศึกษาปัญหา ความคิดเห็น และข้อเสนอแนะในการอบรมเพื่อเพิ่มผลิตภาพการผลิต

ระเบียบวิธีวิจัย

ประชากร ได้แก่ เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการอบรมเพื่อเพิ่มผลิตภาพการผลิตของเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบจากภัยแล้ง ปี 2558/59 และจากปัญหาราคาสินค้าเกษตร อำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูนจำนวน 5 รุ่น รวมทั้งหมด 250 ราย สุ่มตัวอย่างจำนวน 225 ราย และใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็น



การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 7 The 7th STOU National Research Conference

แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างที่เกิดขึ้นจากกรอบแนวคิดในการวิจัย โดยแบบสัมภาษณ์ประกอบด้วยคำถามปลายปิด (Closed-ended questions) และคำถามปลายเปิด (Open-ended questions) แบ่งออกเป็น 5 ตอน ตามวัตถุประสงค์ ทดสอบเครื่องมือโดยนำแบบสัมภาษณ์ที่ได้รับการตรวจสอบจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และปรับปรุงแล้วไปสัมภาษณ์ เกษตรกรอำเภอใกล้เคียงเพื่อทดสอบความเข้าใจของเกษตรกร ความถูกต้องเหมาะสมของเนื้อหา เพื่อหาความเชื่อมั่นตาม วิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) แล้วนำมาปรับปรุงรูปแบบการสัมภาษณ์อีกครั้งก่อนนำไปใช้กับเกษตรกรที่ต้องการศึกษา ดำเนินการโดยการสัมภาษณ์เกษตรกรเป็นรายบุคคล ตั้งแต่ มกราคม ถึง กุมภาพันธ์ 2560 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าต่ำสุด ค่าสูงสุด ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและวิเคราะห์ความแตกต่าง t-test ในประเด็นการเปลี่ยนแปลงความรู้ก่อน และหลังการอบรม โดยมีเกณฑ์ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ด้านความรู้ที่เกษตรกรได้รับจากการอบรม ตอบผิด = 0 คะแนน และ ตอบถูก = 1 คะแนน ซึ่งมีข้อคำถามทั้งหมด 15 ข้อ = 15 คะแนน และนำคะแนนรวมของแต่ละคนมาจัดระดับความรู้ 5 ระดับ (น้อยที่สุด, น้อย, ปานกลาง, มาก, มากที่สุด) ในส่วนประเด็น ระดับทัศนคติ / การเปลี่ยนแปลงความรู้ก่อนและหลังการอบรม / ความเป็นประโยชน์ / การนำความรู้ไปใช้ / การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม / ความเหมาะสม / ความต้องการความรู้เพิ่มเติม / ปัญหา โดยกำหนดคะแนนการตอบ ดังนี้ น้อยที่สุด, น้อย, ปานกลาง, มาก, มากที่สุด = 1, 2, 3, 4, 5 คะแนน ตามลำดับ และนำผล คะแนนมาจัดกลุ่มช่วงคะแนน 5 ระดับ (น้อยที่สุด, น้อย, ปานกลาง, มาก, มากที่สุด)

ผลการวิจัย

1. สภาพพื้นฐานบุคคล สภาพเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร ส่วนใหญ่ร้อยละ 92.4 เป็นเพศหญิง และมีเพียง ร้อยละ 7.6 เป็นเพศชาย อายุเฉลี่ย 52.26 ปี ร้อยละ 86.7 มีการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษา และจำนวนสมาชิกในครัวเรือน ของผู้เข้าร่วมอบรมมีสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 3.61 มีรายได้ของครัวเรือนเฉลี่ย 7,808.89 บาทต่อเดือน มีรายจ่ายของ ครัวเรือนเฉลี่ย 7,012.44 บาทต่อเดือน มีพื้นที่การเกษตรเฉลี่ย 4.08 ไร่ มีแรงงานในครัวเรือนเฉลี่ย 1.81 คน และเกษตรกร ผู้เข้าร่วมอบรม ร้อยละ 82.7 อาศัยแหล่งเงินทุนจากสถาบันการเงิน สำหรับการเป็นสมาชิกกลุ่มบางรายเข้าร่วมเป็นสมาชิก กลุ่มมากกว่า 1 กลุ่ม ซึ่งในการเข้าร่วมกลุ่มต่างๆ นั้น ร้อยละ 52.9 เป็นสมาชิกลูกค้าธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ การเกษตร (ธ.ก.ส.) ส่วนการดำรงตำแหน่งทางสังคม เกษตรกรผู้เข้าร่วมอบรม ร้อยละ 61.8 มีการดำรงตำแหน่งทางสังคม อื่นๆ อาทิ อาสาสมัครสาธารณสุข, อาสาสมัครเกษตรหมู่บ้าน, อาสาสมัครพัฒนาชุมชน เป็นต้น การรับรู้ข้อมูลข่าวสารจาก แหล่งต่างๆ ทั้งจากกลุ่มบุคคล กลุ่ม และมวลชน ของเกษตรกรผู้เข้าร่วมอบรมอยู่ในระดับน้อย

2. ความรู้และการรับรู้ข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตรของผู้เข้าร่วมการอบรมจากการทดสอบระดับความรู้ที่เกษตรกร ได้รับจากการอบรม ร้อยละ 59.1 ได้รับความรู้ในระดับมากที่สุดในเรื่องการขับเคลื่อนงานตามแนวทางพระราชรัฐและการใช้ สารเร่ง พด.1 ในการทำปุ๋ยหมัก ร้อยละ 40.9 ในเรื่องการกำหนดราคาสินค้าเกษตรที่ขึ้นอยู่กับคุณภาพผลผลิตและการ ขยายพันธุ์ลำไยโดยวิธีการเสียบยอดเกษตรกรมีความรู้ในระดับมาก ในส่วนการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของเกษตรกรผู้เข้าร่วมอบรม โดยภาพรวมทั้งหมดเฉลี่ยอยู่ในระดับน้อย จากแหล่งข้อมูลข่าวสารต่างๆ ทั้งแหล่งข้อมูลข่าวสารจากกลุ่มบุคคล, กลุ่ม และมวลชน

3. ผลการดำเนินงาน ทัศนคติและการนำไปปฏิบัติของผู้ผ่านการอบรม เนื่องจากรูปแบบการถ่ายทอดความรู้ที่มี ความหลากหลายของหลาย ในด้านหลักสูตรเนื้อหาที่เกี่ยวกับการเพิ่มผลผลิตการผลิตและการพัฒนาคุณภาพชีวิต จากหลาย หน่วยงานที่ร่วมบูรณาการ อีกทั้งวิธีการถ่ายทอด ได้แก่ การบรรยายวิชาการ การสาธิต การฝึกปฏิบัติ การเสวนา การศึกษาดู งานกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ และกิจกรรมสันทนาการ ทำให้เกษตรกรได้รับความรู้ที่หลากหลาย และจากการวิเคราะห์ความ แตกต่างของความรู้ก่อนและหลังการอบรม พบว่า ผลจากการอบรมให้ความรู้ของเกษตรกรมีความรู้เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญยิ่ง ทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่น 0.01 เมื่อพิจารณาในด้านความเป็นประโยชน์ของความรู้ของเนื้อหาแต่ละหลักสูตรในการอบรม เนื้อหาที่เกษตรกรผู้เข้าร่วมอบรมเห็นว่ามีประโยชน์ในระดับมากที่สุด ได้แก่ 1) การทำปุ๋ยหมักเพื่อลดต้นทุนการใช้ปุ๋ยเคมี 2) การ ผสมปุ๋ยใช้เองเพื่อลดต้นทุน 3) การทำน้ำยาเอนกประสงค์ 4) การคำนวณสูตรปุ๋ย 5) การใช้สารชีวภัณฑ์เพื่อลดการใช้สารเคมี



การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 7

The 7th STOU National Research Conference

หากพิจารณาในด้านความรู้ที่เกษตรกรสามารถนำไปปฏิบัติได้ โดยภาพรวมเฉลี่ยในระดับปานกลาง มี 6 ประเด็นที่เกษตรกรสามารถนำไปปฏิบัติได้ระดับมาก ได้แก่ 1) การดูแลสุขภาพด้วยการกายบริหาร 2) การขับเคลื่อนงานตามแนวทางพระราชรัฐ 3) การผสมปุ๋ยใช้เองเพื่อลดต้นทุน 4) แนวคิดการรวมกลุ่มหรือจัดตั้งสหกรณ์ 5) การใช้สารเคมีอันตราย และ 6) การทำนํ้ายาเอนกประสงค์ ในด้านทัศนคติ เกษตรกรผู้เข้าร่วมอบรมมีทัศนคติที่ดีต่อการอบรมในประเด็นต่างๆ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (คะแนนเฉลี่ย 4.40) ทำให้เกษตรกรมีความสนใจ และได้รับความรู้ระหว่างการอบรมเป็นอย่างดี ส่งผลให้เกษตรกรผู้เข้าร่วมอบรมสามารถนำไปปฏิบัติได้ตามความสนใจ ทำให้เกษตรกรที่ผ่านการอบรมมีการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมโดยการนำความรู้ไปปฏิบัติจริง ซึ่งความรู้ที่เกษตรกรระบุว่าปฏิบัติจริงในระดับมากที่สุด 1) การมี สถาบัน ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ 2) มีการดูแลสุขภาพทั้งการบริโภคและการบริหารร่างกายมากขึ้น 3) การมีระเบียบวินัยมากขึ้น และ 4) มีการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตและสังคม

4. ความเหมาะสม ความต้องการความรู้เพิ่มเติมของเกษตรกร เกษตรกรผู้เข้าร่วมอบรมให้ความเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสมของการอบรมในด้านต่างๆ แต่ละด้านแตกต่างกัน โดยภาพรวมในด้านวิทยากร และด้านสถานที่ เกษตรกรให้ความเห็นว่ามีความเหมาะสมระดับมาก ด้านเวลา เกษตรกรผู้เข้าอบรมให้ความเห็นว่ามีความเหมาะสมในระดับมากเช่นกัน ทั้งนี้ เกษตรกรผู้เข้าร่วมอบรมมีความต้องการความรู้เพิ่มเติมแตกต่างกันไป หากพิจารณาจากระดับความต้องการความรู้เพิ่มเติมในด้านต่างๆ พบว่า ประเด็นที่เกษตรกรมีความต้องการความรู้เพิ่มเติมในระดับมาก ได้แก่ การจัดการน้ำ, การแปรรูปผลผลิต, การตลาดสินค้า การรวมกลุ่มให้เข้มแข็ง และระบบการขนส่งสินค้าสู่ต่างประเทศ ความต้องการความรู้เพิ่มเติมด้านพืช โดยรวมในระดับปานกลาง ขณะที่ด้านปศุสัตว์และด้านประมง เกษตรกรมีความต้องการความรู้เพิ่มเติมในระดับน้อย

5. ปัญหา ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการอบรม ผู้เข้าร่วมอบรมมีระดับความเป็นปัญหาในการอบรมแตกต่างกันไป โดยภาพรวมด้านการยอมรับในครัวเรือน มีความเป็นปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ด้านการนำไปปฏิบัติในครัวเรือน มีความเป็นปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ด้านอื่นๆ มีความเป็นปัญหาอยู่ในระดับน้อย ทั้งนี้มีเกษตรกรผู้เข้าร่วมอบรมบางส่วนให้ข้อคิดเห็นที่แตกต่างกันไปในด้านต่างๆ อาทิ ด้านสถานที่ มีเกษตรกรผู้เข้าร่วมอบรมร้อยละ 29.3 ให้ข้อคิดเห็นว่า ดี สะดวก สะอาด อากาศโปร่งโล่งสบาย อากาศเย็น เป็นต้น ด้านวิทยากร มีเกษตรกรผู้เข้าร่วมอบรมร้อยละ 27.1 ระบุว่า พุดเข้าใจดี มีความรู้มาก มีความรู้จริง อธิบายได้เข้าใจ ลงภาคปฏิบัติได้จริงทำให้ผู้เข้าอบรมสามารถลงมือปฏิบัติได้ เป็นต้น ด้านอาหารและเครื่องดื่ม มีเกษตรกรผู้เข้าร่วมอบรมร้อยละ 12.9 ระบุว่า ดี พอดี มีความพร้อมมาก อร่อย เพียงพอกับผู้เข้าอบรม เป็นต้น และด้านการประสานงาน มีเกษตรกรผู้เข้าร่วมอบรมร้อยละ 7.1 ระบุว่า ดี ดีมาก เป็นต้น และในส่วนของข้อเสนอแนะ เกษตรกรผู้เข้าร่วมอบรมให้ข้อเสนอแนะเพียงบางส่วน อาทิ ด้านสถานที่ มีเกษตรกรผู้เข้าร่วมอบรมร้อยละ 8.4 ระบุว่า ควรมีการระบายอากาศ และควรมีมุมพักผ่อนหลังจากรับประทานอาหาร เป็นต้น ด้านวิทยากร มีเกษตรกรร้อยละ 3.1 ระบุว่า วิทยากรควรจะมีเอกสารแจกจ่ายให้แก่เกษตรกรเพื่อใช้ประกอบการเผยแพร่ความรู้เรื่องอื่นๆ และ เจ้าของ ศพก. ควรจะมีกล้าพันธุ์ลำไยที่ขยายพันธุ์โดยวิธีเสียบยอดมาสนับสนุนเกษตรกรผู้เข้าร่วมอบรม เป็นต้น และด้านอาหารและเครื่องดื่ม มีเกษตรกรผู้เข้าร่วมอบรมให้ข้อเสนอแนะร้อยละ 0.4 ระบุว่า อาหารบางเมนูควรมีการปรับปรุง

การดำเนินโครงการอบรมเพื่อเพิ่มผลผลิตภาพการผลิตของเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบจากภัยแล้งและราคาสินค้าเกษตร อำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน เกษตรกรผู้เข้าร่วมอบรมส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุเฉลี่ย 52.26 ปี มีความรู้เพิ่มขึ้น จากการได้รับความรู้ที่หลากหลายทำให้เกษตรกรมีทัศนคติที่ดี และนำไปปฏิบัติได้ ประกอบกับความเหมาะสมของการดำเนินงานในหลายด้าน เอื้อต่อความสำเร็จของการดำเนินงาน แม้จะมีปัญหาเล็กๆ น้อยๆ ระหว่างการดำเนินงาน

อภิปรายผลการวิจัย

1. ด้านระดับความรู้ที่เกษตรกรได้รับการอบรม จากการทดสอบระดับความรู้ที่เกษตรกรได้รับการอบรมเข้าร่วมอบรม จำนวน 15 ข้อคำถาม ส่วนใหญ่ร้อยละ 53.1 ตอบข้อคำถามถูก จำนวน 13-15 ข้อ โดยตอบถูกเฉลี่ย 13.19 ข้อ



การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 7
The 7th STOU National Research Conference

จากจำนวน 15 ข้อ แสดงให้เห็นว่า เกษตรกรผู้เข้าร่วมอบรมส่วนใหญ่มีความรู้ที่ได้รับจากการอบรม โดยเปรียบเทียบความรู้ก่อนและหลังการอบรม พบว่า เกษตรกรผู้เข้าร่วมอบรมมีการเปลี่ยนแปลงความรู้เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่น 0.01 ในทุกข้อคำถามเกี่ยวกับเนื้อหาของหลักสูตร ซึ่งการมีความรู้ที่เพิ่มขึ้นนั้น อาจส่งผลมาจากการที่เกษตรกรผู้เข้าร่วมอบรมมีทัศนคติที่ดี มีความเชื่อต่อการฝึกอบรม ทำให้การรับรู้เนื้อหาความรู้ต่างๆ ในหลักสูตรการฝึกอบรมได้ดี ทั้งนี้ การวัดความรู้ก่อนและหลังการฝึกอบรมเป็นวิธีหนึ่งในการประเมินผลการเรียนรู้ เพื่อยืนยันว่าเกษตรกรที่เข้าร่วมอบรมนั้นมีความรู้เพิ่มขึ้นมากน้อยเพียงใด และเมื่อเกษตรกรได้รับความรู้ที่เพิ่มขึ้น จะทำให้เกษตรกรสามารถนำความรู้จากการฝึกอบรมนั้นไปปฏิบัติจริงในชีวิต จึงทำให้การอบรมโครงการฯ ประสบความสำเร็จโดยเกษตรกรมีความรู้เพิ่มขึ้น สอดคล้องกับ อานาจ วัตจินดา (2548) ที่ได้กล่าวว่าการวัดว่าผู้รับการอบรมได้มีการเพื่อพูนความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skill) หรือมีทัศนคติ (Attitude) อันพึงประสงค์หรือไม่ การประเมินขั้นตอนนี้ถือว่ามีความสำคัญมากเพราะเป็นการตอบวัตถุประสงค์ของการจัดฝึกอบรมในส่วนของการเรียนรู้ซึ่งถ้ามีการจัดฝึกอบรมเกิดขึ้นแล้วแต่ไม่มีการเรียนรู้เกิดขึ้นหรือไม่อยู่ในระดับที่ยอมรับได้ถือว่าการฝึกอบรมที่สูญเปล่า ซึ่งต้องมีเทคนิควิธีที่เหมาะสมกับประเด็นหรือประเภทการเรียนรู้ที่เราจะวัด เช่น วัดความรู้ (Knowledge) คงต้องมีการทดสอบ (Test) ซึ่งนำไปสู่ความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปใช้ในการปฏิบัติงานจริง

2. ด้านทัศนคติต่อการอบรม พบว่า เกษตรกรผู้เข้าร่วมอบรม มีทัศนคติที่ดีต่อการอบรมในประเด็นต่างๆ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (คะแนนเฉลี่ย 4.40) ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากความน่าสนใจของหลักสูตรที่มีความหลากหลายในการถ่ายทอดความรู้ และเนื้อหาสาระจากหลายหน่วยงานที่มาร่วมบูรณาการ เนื้อหามีความเข้าใจง่าย เอกสารประกอบการอบรมและวัสดุสาธิตมีคุณภาพดี การประสานงานและการอำนวยความสะดวกของเจ้าหน้าที่ดี เนื้อหาสอดคล้องกับวิถีชีวิตของเกษตรกร การอบรมมีประโยชน์ ง่ายต่อการนำไปปรับใช้กับวิถีชีวิต ความรู้ที่ได้รับนำไปเพิ่มผลผลิตได้ และวิทยากรมีความรู้ความสามารถ ประเด็นเหล่านี้ ทำให้เกษตรกรมีความสนใจ และได้รับความรู้ระหว่างการอบรมเป็นอย่างดี สอดคล้องกับ รสสุคนธ์ มกรมณี (ม.ป.ป., น.23 - 30) ที่ได้กล่าวไว้ว่า สื่อที่จำเป็นในการฝึกอบรม เพื่อเพิ่มพูนสมรรถภาพและประสิทธิภาพด้านความรู้ความเข้าใจ และทักษะเจตคติให้แก่ผู้เข้ารับการฝึกอบรม สิ่งหนึ่งที่จะช่วยทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ดี คือสื่อประเภทวิธีการ ซึ่งมักเรียกว่าเทคนิคการฝึกอบรม ซึ่งมีหลากหลายวิธีการ

3. ด้านการนำความรู้ไปปฏิบัติ ในส่วนของความเป็นประโยชน์ของความรู้ในเนื้อหาแต่ละหลักสูตรในการอบรมที่พบว่าเนื้อหาที่เกษตรกรผู้เข้าร่วมอบรมเห็นว่ามีประโยชน์ในระดับมาก ได้แก่ การดูแลสุขภาพด้วยการทำกายบริหาร การขับเคลื่อนงานตามนโยบายของรัฐ การทำน้ายาเอนกประสงค์ การใช้สารเคมีอันตราย และการผสมปุ๋ยใช้เองเพื่อลดต้นทุน เนื่องจากความรู้ที่ได้รับจากการอบรมมีความหลากหลาย เกษตรกรผู้เข้าร่วมอบรมสามารถนำไปปฏิบัติได้ตามความสนใจ โดยความรู้ที่เกษตรกรผู้เข้าร่วมอบรมได้นำไปปฏิบัติได้ในระดับมาก ได้แก่ การดูแลสุขภาพด้วยการทำกายบริหาร การผสมปุ๋ยใช้เองเพื่อลดต้นทุน แนวคิดการรวมกลุ่มหรือจัดตั้งสหกรณ์ การใช้สารเคมีอันตราย การทำน้ายาเอนกประสงค์ เพราะเป็นความรู้ที่เกษตรกรสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ง่าย นอกจากนี้ความรู้ที่เกษตรกรนำไปปฏิบัติจริงในระดับมากที่สุด ได้แก่ การมี สถาบัน ขาด ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ ทำนมี การดูแลสุขภาพทั้งการบริโภคและการบริหารร่างกายมากขึ้น การมีระเบียบวินัยมากขึ้น รวมถึงมีการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต และสังคม ทั้งนี้เป็นเพราะความรู้ที่เกษตรกรสามารถนำไปปฏิบัติได้จึงสอดคล้องกับวิถีชีวิต และเป็นค่านิยมหลักที่สำคัญส่งผลให้เกิดการนำไปปฏิบัติจริง

4. ด้านความเหมาะสมของการอบรม ทั้งด้านวิทยากร และ ด้านสถานที่ เกษตรกรผู้เข้าอบรมให้ความเห็นโดยรวมว่ามีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด ส่วนด้านเวลา เกษตรกรผู้เข้าอบรมให้ความเห็นโดยรวมว่ามีความเหมาะสมในระดับมาก เนื่องจากการอบรมต่อเนื่องที่แบ่งระยะเวลาการอบรมออกเป็นช่วงการอบรมของแต่ละรุ่น เกษตรกรยังไม่เคยได้เข้าร่วมการอบรมที่มีความต่อเนื่องเป็นเวลานาน ประกอบกับรูปแบบการดำเนินงานที่มีความหลากหลายในการถ่ายทอดความรู้ มีความหลากหลายของเนื้อหา และหน่วยงานที่เข้าร่วมบูรณาการมีเทคนิควิธีการถ่ายทอดความรู้ที่แตกต่างกันไป ทำให้การอบรมมีความน่าสนใจ และเกษตรกรสามารถเลือกนำไปปฏิบัติได้ตามความเหมาะสม



การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 7

The 7th STOU National Research Conference

ในส่วนของการอบรม เกษตรกรมีความเห็นโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เกี่ยวกับความเหมาะสมของบุคลากร วัสดุอุปกรณ์ สถานที่ ระยะเวลา หลักสูตรและเนื้อหาที่ใช้ในการอบรม สื่อเทคโนโลยี อาหาร ยานพาหนะ ซึ่งโครงการการอบรมครั้งนี้ ถือว่าได้รับการตอบรับที่ดีจากเกษตรกรผู้เข้าร่วมอบรม ซึ่งแต่ละโครงการอาจแตกต่างกันไปตามรูปแบบการดำเนินงาน อีกทั้ง ค่าพาหนะในการเดินทางของผู้เข้าร่วมอบรม 200 บาทต่อวัน อย่างที่ไม่เคยมีมาก่อนในโครงการใดๆ ที่ผ่านมา น่าจะเป็นส่วนหนึ่งในแรงจูงใจของเกษตรกรผู้เข้าร่วมอบรมให้มีความสนใจในการอบรม สอดคล้องกับ บลูม (Bloom, 1976: 167-176 อ้างถึงใน พัฒนพงษ์ สีภา 2551:32) ว่าได้ทำการวิจัยและเสนอทฤษฎีเกี่ยวกับระบบการเรียนการสอนในโรงเรียน โดยกล่าวถึงองค์ประกอบ หรือปัจจัยที่มีผลกระทบต่อระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ซึ่งองค์ประกอบของคุณลักษณะทางด้านจิตพิสัย (Affective Entry Characteristics) หมายถึง สภาพการณ์ หรือแรงจูงใจที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ใหม่ ได้แก่ ความสนใจ เจตคติที่มีต่อเนื้อหาวิชา โรงเรียน และระบบการเรียน ความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง และลักษณะซึ่งเป็นคุณลักษณะต่างๆ ทางด้านจิตพิสัย ซึ่งบางอย่างอาจเปลี่ยนแปลงได้ แต่บางอย่างยังคงอยู่ และรูปแบบการอบรมที่มีหลากหลายหลักสูตร โดยแต่ละเนื้อหาในหลักสูตรจะให้เกษตรกรผู้เข้าร่วมอบรมได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม หรือได้ลงมือปฏิบัติจริง ทำให้มีส่วนในผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้น สอดคล้องกับ ดนยา พันธุ์ประสิทธิ์ และ นิศากร สมสุข (2559) ได้กล่าวไว้ว่า ปัจจัยเบื้องต้นของมนุษย์ที่ส่งผลสัมฤทธิ์ทางการฝึกอบรม อันได้แก่ 1) ปัจจัยส่วนบุคคล 2) ปัจจัยด้านการเรียนรู้ อาทิ ความรู้ การฝึกปฏิบัติ ทักษะ เป็นต้น 3) ปัจจัยด้านทักษะขั้นพื้นฐาน ซึ่งพบว่าปัจจัยด้านความรู้และปัจจัยด้านการฝึกปฏิบัติมีความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการฝึกอบรม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1.1 ข้อเสนอแนะต่อเจ้าหน้าที่

1.1.1 เจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องควรศึกษาบริบทของพื้นที่และสภาพข้อมูลพื้นฐานของเกษตรกร เพื่อวางแผนและจัดเตรียมหลักสูตรให้สอดคล้องและเหมาะสมกับเกษตรกรผู้เข้าร่วมอบรมในแต่ละพื้นที่ เกษตรกรผู้เข้าร่วมอบรมจะได้มีความสนใจและตั้งใจอบรม

1.1.2 เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบในการถ่ายทอดความรู้แต่ละหลักสูตรควรเป็นผู้ที่รู้จักจริงในหลักสูตรนั้นๆ เป็นวิทยากรหลัก ในส่วนของเกษตรกรอาสา หรือปราชญ์ ควรเป็นวิทยากรเสริมในการให้ความรู้ด้านการปฏิบัติจริงของเกษตรกร รวมทั้งควรมีสื่อต่างๆ มาช่วยในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่เกษตรกร เช่น แผ่นพับ

1.2 ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงาน

1.2.1 ควรนำรูปแบบการอบรมโครงการอบรมเพื่อเพิ่มผลิตภาพการผลิตของเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบจากภัยแล้ง และราคาสินค้าเกษตร อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดสุรินทร์ ไปปรับใช้ในการถ่ายทอดความรู้อื่นๆ ต่อไป เนื่องจากเป็นการอบรมที่มีวิธีการถ่ายทอดความรู้หลากหลายรูปแบบ ผสมผสานกับความรู้ที่มาจากหลายหน่วยงานที่มาบูรณาการ ครอบคลุมการดำเนินชีวิตของเกษตรกรผู้เข้าร่วมอบรม อีกทั้งเป็นการถ่ายทอดความรู้ที่เกษตรกรสามารถนำไปใช้ได้อย่างถูกต้องจากหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในแต่ละหลักสูตรเนื้อหาและยังมีการฝึกปฏิบัติให้เกษตรกรได้มีส่วนร่วม เพื่อให้รู้วิธีการปฏิบัติที่ถูกต้อง

1.2.2 การดำเนินโครงการเป็นการดำเนินงานแบบบูรณาการจึงควรมีการวางแผนร่วมกันระหว่างหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างจริงจัง ตั้งแต่การวิเคราะห์พื้นที่ดำเนินการร่วมกัน การหาความต้องการของเกษตรกร ตลอดจนการออกแบบหลักสูตรและการถ่ายทอดความรู้ให้แก่เกษตรกร เพื่อให้เกษตรกรผู้เข้าร่วมอบรมได้รับความรู้จากหลักสูตรดังกล่าวโดยตรง เจ้าหน้าที่ผู้เข้าร่วมจัดทำแผนงานบูรณาการหลักสูตรการเรียนรู้ควรเป็นผู้ที่มีความรู้ความชำนาญเฉพาะด้านที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรอย่างแท้จริง

1.3 ข้อเสนอแนะต่อนโยบาย

1.3.1 เนื่องจากเป็นนโยบายระดับประเทศ จึงควรมีระยะเวลาการประชาสัมพันธ์ในหลากหลายช่องทาง ทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค เพื่อให้เกษตรกรได้ทราบกันอย่างทั่วถึง



การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 7 The 7th STOU National Research Conference

1.3.2 หลังจากอบรมควรมีการสนับสนุนให้มีการประเมินผลเกษตรกรเพื่อหาเกษตรกรต้นแบบที่ได้นำความรู้ที่ได้จากการอบรมไปปฏิบัติจริงในแต่ละพื้นที่ที่มีการจัดการอบรมดังกล่าว เพื่อเป็นต้นแบบในการนำองค์ความรู้ที่ได้รับจากการอบรมขยายผลสู่เกษตรกรรายอื่นๆ ต่อไป

1.3.3 จากการอบรมที่มีหลากหลายหลักสูตรให้เกษตรกรได้นำไปปฏิบัติตามความถนัดและความเหมาะสม จึงควรจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการนำองค์ความรู้ที่หลากหลายจากต้นแบบในแต่ละด้าน ตามความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่ หรือกิจกรรมที่เกิดตามมาจากเสร็จสิ้นการอบรม เพื่อให้ทราบผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่ เป็นนโยบายหรือโครงการสืบเนื่องต่อไป

1.3.4 ด้วยเงื่อนไขของโครงการที่ระบุสถานที่ดำเนินการไว้อย่างชัดเจน ให้ดำเนินการ ณ ศูนย์เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.) แต่สถานที่ของ ศพก. อาจไม่มีความพร้อมดำเนินการได้ทุกศูนย์ จึงควรมีการสำรวจความพร้อมของแต่ละ ศพก. ก่อนดำเนินการ เนื่องจากความพร้อมของ ศพก. มีผลต่อการดำเนินการอบรม โดยเฉพาะผู้เข้าร่วมอบรม ดังจะเห็นได้จากปัญหาด้านสถานที่ที่พบในการวิจัยครั้งนี้ ในช่วงอากาศร้อนส่งผลต่อสมาธิและความสนใจในการถ่ายทอดและรับความรู้ระหว่างการดำเนินการอบรม

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 โครงการอบรมเพื่อเพิ่มผลิตภาพการผลิตของเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบจากภัยแล้งและราคาสินค้าเกษตรอำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน ทำให้เกษตรกรผู้ร่วมอบรมได้นำความรู้ที่ได้รับจากการอบรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของเกษตรกรไปใช้จริง ปัจจุบันหน่วยงานต่างๆ ได้ดำเนินโครงการในรูปแบบการอบรมมากมาย ที่ใช้งบประมาณการดำเนินกิจกรรมไม่น้อย สมควรที่จะศึกษาวิจัยในกลุ่มเกษตรกรอื่นๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินงานอย่างสูงสุดต่อไป

2.2 เนื่องจากเป็นโครงการเร่งด่วนและเป็นนโยบายระดับประเทศการดำเนินโครงการดังกล่าว ควรมีการศึกษารายละเอียดและภารกิจของเจ้าหน้าที่ผู้ดำเนินโครงการและผู้เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความสอดคล้องทั้งด้านภาระงานช่วงเวลาดำเนินงานอันจะนำไปสู่การบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ

เอกสารอ้างอิง

- ดนยา พันธุ์ประสิทธิ์ และ นิศากร สมสุข. (2559). การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ปัจจัยกับผลสัมฤทธิ์ทางการฝึกอบรมควบคุมจราจรทางอากาศ. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย ฉบับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. 10(2), 157-188.
- พัฒนพงษ์ สีกา. (2551). การศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ซึ่งเป็นผลมาจากการทดสอบคุณภาพการศึกษาระดับชาติ ปีการศึกษา 2548 ของจังหวัดอุดรธานี (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิจัยและประเมินผลทางการศึกษา). มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, อุดรธานี.
- รสสุคนธ์ มกรมณี. (ม.ป.ป.). เทคนิคการฝึกอบรม : สื่อประเภทวิธีการ, กรุงเทพฯ.
- อำนาจ วัดจินดา. (2548). เทคนิคการประเมินผลการฝึกอบรม (Techniques For Training Evaluation). ค้นคืนวันที่ 24 กันยายน 2559 จาก http://www.hrcenter.co.th/index.php?module=columns_detail&ColumnID=437.